Kotari i Župnikovanje

spjevao

MIHO PAVLINOVIĆ.

U Zadru
Tiskom Narodnoga Lista.
1867.

ODZIV

S. B.

na pjesmu "Moja ćud"

(Vidi Nar. Kol. g. 1866).

Preuzv. J. J. STR.

Hrvatskomu Biskupu

hrvatski župnik

P. P.

KOTARI.

Kada gvozdan Biokov zajêkne,
Mrkle kore niz primorje lome,
I more se izvija na dime;
Obzirem se ka ravnim Kotarim:
Jeda li će mutni podvedriti;
Nebi l' skoro uduhnulo vrieme.
Kad vrletna platna biokovska
Usíjana, žare Ilišnjakom,
Čelik-nebo čelikom pasaju;
Opet, Stiepo, na Kotare gledam,
Nebi l' zgledo vrhom Velebitu,
Gdje se magla titra jugovinom
Uz tutnjavu groma Ilinskoga,

Da mi žedna nakvasi primorja.
Čudno je to prirodno susjedstvo;
Još čudnije dvi ledene rieke,
Zrmanj plavi i Neretva mutna,
Uz dva stećka, kamenita druga,
Biokova i Velebit klanca.
Dva su brvna hrvatskoj koljevki,
Na kojim su vjekovi bjesnili,
Da zasieku grobničke nadpise.
Kada svojkrat maslinskijem lugom
U mûti me sretne mjesečina,
Te ogrlim bliedu, mišlješivu,
Da me sjetna razgovori pjesmom,
Jal' da svietu zadjemo pučinom:
Da kazuje zemlje i vremena,
I odkriva davna i nastala;
Eto mi te opet nad Kotare.
Pokle Nova pozdravimo tvoga,
Kroz te hridne plićavi Karinske,
U osienje Zrmanji spanemo;
Gdje korita kroz vjekove dube
Mrzovoljna, joguna, nahera:
Nit' odmora kroz livade traži;
Niti hlada od topolâ prima;
Nit' se maša zelenih obala;
Nit' s' ozivlje vilam baždaricam,

Oliš jednu sokolovu kliku,
I sjevernu s' Velebita jèku;
Kan' da plače svoga samovanja,
Kan' da čeka sa Senja uskokâ
Na krvavu gudnju s Velebita,
U to kolo sbucana vrtloga.
Netom ti se riekom prokrademo,
Pod Obrovcem na pitomu klancu
Dočekaju s' Velebita vile,
I okrenu gorom Bukovicom;
Jer je tama prekrila Kotare:
Oguljene gore i šumeti,
Zavaljane njive i ograde,
Zakrkljale poljem potočine,
Razgradjene kule i dvorovi,
Tèke znaje od kulišća sjajnih;
Proriedjala zemlja i poljana,
Sam se ljutež iz ravna pomalja,
Okostnica starieh Kotara.
Nina biela zagušila blata;
Novi bio, Nov je ostario;
Bribir bio, dvori Šubićevi,
I u Vrani gospodski konaci,
Na velike kraljeve dočeke;
Ostrvica ta banska stolica;
Bilgrad dika primorske Hrvatske,

Gdje su krunu nosili Hrvati;
I Zelengrad, Nadin i Starigrad:
Sve to bilo, sveg toga nestalo,
Sve to crno razgradilo vrieme.
Dosta, dosta na Kotare gléda
(Kaže mlada s' Velebita vila),
Neg' preda se gledaj Bukovicom:
Kost do kosti, biljeg do biljega,
Da tu tudja zakoraci stopa,
Da tu kosti ostavi tudjina.
Vrieme bilo kad Rimljani bješe,
Na istočne strane navališe;
Na zemlju se ovu slakomili,
Nagazili na ove krajeve,
I svojiem zanudjali ljustvom;
Opasali gradove jogune,
I ovdje se do Knina zgrnuli,
Sa svom silom svega svieta carstva.
Al' im carstvo ovdjena neprija.
No kad sila stoljetna salomi,
I bedeme sruše zidoderi,
Ćeri dične, ove zemlje dične,
Volile su riekam u ponore,
Neg' tudjinu u naručaj silni:
Majke, sine, ovog zavičaja,
Volile su čedim o dojkama

Da ih oganj raduje žeženi,
Neg' tudjinu da roba odgoje,
Neg' tudjinu da poljube ruku.
Zaludu mu stupi i svodovi,
Zemlja ova tudjinu neprija;
Tudje slavje spomenikom tvàra
Nad viteškim pregorenim glavam,
Domovini i slobodi u har. (1)
Al' kud zadjoh? vrtlog vieka nosi
Na vrtlogu zemlje razrovane,
Kroź pušljivi Vrbnik i Topolje,
I kroz dôle svaljana Kosova, (2)
Da se pamet u očigled svietu
Vrza čudna povjestnim vrzivom,
Dok izadje rodu na poglede.
Nuto, vidi slapa Ronćislapa,
Gdje se Krka mamna razpljuskuje,
Netom se je grebenju otela
I na gojno osmienula krilo:
Slapom pjeni, a kroz miljke lazi,
Na sto vojâ vijuga, zamiče,
Doka snìže, mlinskom kolu rukne,
Da hljeb vrše tom ljuskome mravku.
Tu je slika rodu hrvatskome;
Tu je pogled domu razvaljenu;
Tu poviesti nelažni izvori.

Lazi, lazi obalama hridnim,
Gdje kam svaljan na kam se naslanja:
Na most gazi što smostio rieku;
Pa glej zname, glej svjedoke tvrde
Što je djela sama božja ruka:
Čudotvorja, rat prirode, ljudî,
Rimska stopa, turska i hrvatska. (3)
Krka vodo, biela razdragana
U samoti slapa Ronćislapa,
Kazuj, vodo, starodavno vrieme,
Kad je Hrvat kraljevâ na svietu!
Tekla voda, isteklo vrijeme,
Sama božja isteći nemože.
Bilo vrieme. Što zemlje okuplja
Raša voda do Bojanc hladne,
Sve hrvatskog spominjalo kralja;
Al' Kotari, te zemlje ključevi,
Sjajni zbori, dvori i gradovi.
Tu se krsta pomolili znaci,
Znaci živi hrvatske slobode.
Narod ovaj tad navjesti mira,
Kada mira nikuda po svietu;
Narod ovaj robove odpusti,
Kad su ljudi za ljudim sizali;
Narod ovaj, što salomi Obre,
Narod ovaj, što neskloni glave

Pod franačkom silom nesmiljenom. (4)
Duvno ravno ti se zelenilo!
Dokle teče Srba i Hrvata.
Na tebi se brastvo posvetilo; (5)
Slavska knjiga tvrdi pečat primi,
Da ga tudja ne salomi ruka,
Kroz vjekove i lakome duše.
Knjige kažu: bilo jedno carstvo,
Pa se u dva prepolovi carstva,
I postalo carstvo na Istoku,
Drugo carstvo ka Zapadu suncu.
Al' hrvatska knjiga progovara:
Glej mi slavja rodu junačkomu!
Povila se kruna biserova,
Na krstašu svionu barjaku,
To je kruna hrvatskoga kralja.
Zvonimir je ovjenčao glavu;
Al' je Hrvat sio na priestolje.
Hrvatski se pelivane knezi,
Kraljskoj kruni grane biserove,
Svom narodu zlatali-čelenke.
Velikaši na veličje búde,
Velikaši zbíru, razredjuju:
Kite narod, kraljevinu pašu.
Zlatne l' kite! i svilena l' pasa!
Krešimire Petre velikane, (6)

Državu si krunom okrunio:
Dičnu zgradu hrvatskoga doma
Iz temelja sveta razveo si;
Razredio bane i župane,
Uredio zbore i zakone.
Kraljska kruna na pokoj ti bila!
Ponosi se grad Biograd stolni,
Jer se njemu Ugrin poklonio.
Kolomana naša kruna primi; (7)
Al' neprimi ugarsko gospodstvo.
Naše krvi izumrieše kralji;
Al' neumri hrvatsko kraljestvo.
Dravo medjo, Magjarin te pamti,
Upamtio i dva i tri puta;
I tebe je more upamtio
Nesudjeni goso prekomorac; (8)
Kad s' Hrvati zavezoše nagli,
Ostaviše Neretvanske luke,
Da susrete duždа niže Zadra,
Uharače Mletke ponosite;
Kad Hrvati Trogir osvetiše;
Kad Hrvati pod Vis doletiše,
Da pozdrave gostove oklopne,
Brododera zgledaju na svietu,
Kako drma morem i primorjem,
Kako bježi lacman pred Hrvatom,

Kad mu tudjin na prag navaljuje.
Dvie su slave Knina na krajini:
Prva slava kralja Krešimira;
Druga slava Vladislava kralja.
Kad na žalost zemlji, udariše
O pustoši da se jagme kralji,
Tko će krunu hrvatsku latiti;
Ugričiće takmaci pomeli;
Hrvatska se okupila, sama
Ladislava kraljem proglasila, (9)
I sebi ga u Knin pozovnula.
Gdje grob nadje biesni Tatarine,
Kada Budim neubrani kralja,
Neg' se pusti na hrvatske ruke?
Pošetaj mi u donje Kotare:
Eno groblja od hrvatske ruke; (10)
Tu izginu Tatar.

Ali odkud,
Toga slavlja rodu hrvatskome?
Kazuj Krko, kazuj vodo hladna,
Jal' mi kažte posestrime vile!

Ded rastvaraj knjige staroslavne,
Gdje je svieta sudba i promisâ;
Razabrat ćeš hrvatsko znamenje,
Razabrati sreću u Kotarâ.
Glej na moru Nina ponosita,

Gdje krst sinu prvi u Hrvatskoj!
Slušaj zbore skupa duhovnjeh,
Čuj hrvatske rieči bogomolje;
Naćeš izvor narodnome slavlju.
Stanac–Petar slavi se pokloni,
Što iz grla hrvatskih zaori,
Kad hrvatski Zadar pohodio: (11)
Pokloni se svietu poglavica,
Pokloniše latinske mudrosti;
Kamo l' neće ta srca hrvatska?
Te su rieči mira i pokoja;
Nebo mire, more utješaju;
Svud po zemlji siplju blagoslove;
Kamo l' neće smiriti Hrvate,
Miloduhom zadahnut' Hrvatsku?
Glej poviesti naše prehodnice,
Sve misnici i vladike dične!
Tko to metnu zname postojbini?
Tko posveti zastavu narodnu?
Tko zbratimi i smiri Hrvate?
Ninska zemljo ti procvala miljem
Živih duša i jarkoga sunca!
Haran Hrvat spominja' te viekom,
Jer je s tobom prva stopa slavi,
Što se savi o hrvatskoj glavi.
Tko to vjenča pravo sa junačtvom?

Tko je dodâ štaku i zastavu?
Tko hrvatsku okrunio glavu,
Mimo care i vladare silne?
To je glavom Spljetski prvostolni.
Tko nadahnu Velog' Krešimira?
Okle njemu doteklo mudrosti?
Okle njemu kolje dobrovolje,
Uz tolike udare i borbe,
Da on smjesti zakone hrvatskoj?
Da uredi dvore, kneževine,
Bez da svoje ozledio duše?
Bez da segâ na tudje dvorove?
Tu su Kninski vladike. Al, tko bì,
Kaži Zadre, na moru labude,
Tko te spasi jastrebovih pandža,
Kad Koloman silnom silom sadje,
Da te gozdnim kopitom pričepi?
Ljuljâ si se, Zadre, iz temelja,
Prsi ljudske onemogle puste,
Al' pomogo božji ugodniče:
Sveti Ive, krvniku pristupi,
Pretvorio u janca kurjaka.
Koloman se spustio vladiki;
S njim pohadja primorske gradove,
Povlastice dieli, zadužbine:
Vječni spomen ugarskim pravicam,

Vječni spomen Kolomanu kralju. (12)
Iz tih glavnj nebeskog' posvieta,
Od vladikâ uzor-svećenikâ,
Uzvilo se svietlo u visine;
Na okolo Hrvatska sinula,
Kada tmuša u pramenu stala,
Zatrapila silne, glasovite.
Iz tih glavnja iskre odlićale:
Uz prvake stajali misnici
Svud je ognja doticalo blaga.
Neuk narod u ljudskoj mudrosti;
Ali mudar u ljudskomu žiću,
Jer sjaj pred njim sjaje od zrcalâ.
Narod bio u narodih dičan;
Hrvatska se u svietu brojila,
Samostalna Domovina bila,
Sveta vjera u svetinji bila.
Tri su krune u Kotarih bile,
Tri su križa sjala nad Kotarim,
Ravan Kotar prekrili golubi.
Tri su krune tri stolice biele,
Tri su križa tri vladike blage,
Golubovi gospodski dvorovi;
Osuli se riekam i poljanam,
Do ponosna Knina kraljevskoga.

Za tim drugo ponastalo vrieme:
Najedanak Kotar potamnuo,
Krv oblila Hrvatsku ponosnu,
Crni danci, crniji glasnici.
Kazuj vilo, što je tada bilo!

Kobni vrane gráknuo primorjem:
Smamili se primorski gradovi,
Da se kralju iznevjere svomu.
Prodaje se Zadar u latine;
Omrazila braća mimo braću;
Mrcvare se; lava zanudjaju.
Okinutim Domovini udim.
Al' gle jadâ, stoput grdjih jada!
Perjanice naše okisnule;
Izrodì se hrvatska gospoda.
Vranci konji nezobe im zobi
Da mi kobe hrvatskog dušmana;
Nego zobe da Hrvata taru.
Hrvatske ih ne dojile dojke,
Da Hrvatu u pomoći budu,
Neg' d' Hrvata dušmanu podmeću.
Što no jeka Kninom zalomila?
Ali svoga Knin pozdravlja kralja?
Al' se nada Saboru hrvatskom?

Nepozdravlja. On se osilio,
Pa se javlja ka ravnim Kotarim,
I prieti Krki vodi hladnoj;
Ako ženske nepoljube skute,
Što razvrati Lacka udovica.
Knin se nada krvavoj košulji,
Što s' sazivlje Bribir Ostrovicom?
Što no tutniji polje od Kotara?
Al' je sveto, ali pirba banu?
Ali čeka goste u pohode?
Nit' je sveto, nit' je pira banu:
Šubiću se krsno ime nezna;
Pirba mu je zvijerinska bluda,
Kada skobi nevino djevojče,
Jali mladu umakne Kotarku.
Nema bane živa prijatelja,
Doliš parca, jal' svoga doliza;
Nema gosta do sužnja zakovna:
On ih na dan do stotine slaga.
Topi gúde u hrvatske glave,
Da ban tmine iz duše razagna,
Da ban tamno razabere lice.
Što Krbava u dim se zavila?
Al' se sprema Frankopan na more?
Al' se Lika sajmu okupila?
Nesprema se Frankopan na more;

Neg' se sprema na gornje Kotare,
Žednu sablju da napoji krvce,
Il' Šubića ili Nelipića.
Što nad Bosnom igraju znamenja?
Što se hvata vlašić i danica?
Al' se Bosni raskolnici mire?
Nepitaj me za tu Bosnu tužnu:
Bosna ti je u sili ogrezla;
U Bosni se rane razvriedile.
Raskolnici o raskolu rade,
Velikaši Bosni raku dubu.
Ninoslav se na primorje sprema,
Da plien nosi i da se ponosi,
Što je vlašće ćuškavcu drnulo.
Sva je zemlja tamom prekrivena,
Od nemila rata bratimskoga. (13)
Pa još jadâ ima i zalijeh:
Saklalo se psenje i skosilo;
Jedan drugom utrobicu suče,
Smrtna borba bjesni neprestaje.....
Jednom režnu vuče iz pečine,
Sletiše se, u pandže ga ližu,
Pa se skladno u polje metnuli,
Da raznose budnoga pastira,
Što branio tora i zagarâ,
Razmirivâ saklane stražane.

To nebio vuče iz pečine,
Već lav bio iz mletaške žljebe:
Uročio hrvatske velmože,
Podstrekao primorske gradove,
Da se slože na svojega kralja;
Da već božja pretrgne desnica,
Što života nedostojno gmiže.
Složiše se; al' proklestvo dodje,
Što je ljuče, nemilije klete:
Robstvo, sine, u tudjinske ruke;
Mrtvo tielo, kobno razcjepkanje.
Još nij' dosta; Hrvoja pretiče,
Hoće slave, hoće se proklestva
Nad hrvatskim odmetnicim grdnim:
"Turke dajte, amo Turke„ zove;
"Propala je Srbska na Kosovu,
"Neka pada Bosna i Hrvatska.
"Aja, kralja, kad kralj nisam, neću......
"Silni care, mili gospodare,
"Evo tebi Spljeta; Hrvojina
"Nek se pozna na divan jabuka.„ (14)

Odkle, Bože, tolikog rasapa?
Odkle zamet jada tolikome?
Mrtve kosti, dajte govorite!
Nema varke, nema zaklonika,
Kad na grobu Povjestnica sjedne.

Gledaj Janka od Palisne, gledaj
Kak' u Novom kotarskome gradu
Svetogrdne ruke oprljao;
Kraljskom krvlju križa naštrapao.
Što mu zavjet na prsi metnuo.
Našu Vranu, kraljsku zadužbinu,
Prometnuo u leglo hajdučko. (15)
Hajduk sio u bjelu Zagrebu
Na stolicu hrvatskih pastira;
Mjesto križa zamudja sabalja,
Mjesto mira rasija nemira.
Uza kralja udvorica kleti,
Da ga liši poštenja i duše,
Tvrda duga što j' Hrvatu dužan.
Bosni tužnoj razvriediše rane,
Tri vladike, u raskol zagrezli:
Mjesto hljeba kamen ponudili,
Utjesnuli svetogrdnom rukom
Bosni zmiju do srca, do živa. (16)
Uz banove jogune Kotarce,
Ušutili božji ugodnici,
Da im truhlo ne pogube tielo:
Nema Lovre u stolnome Spljetu,
Nema Petra u bielu Kninu, (17)
Nit' Ivana u gradu Trogiru;
Sve je, brate, mukom umuknulo,

Jal' po tragu sliedi gospodaru —
Osta narod bez vjernih pastira;
Hrvatska je pala u nizine;
Jer nij snage gdje tog' sklada nije,
A medj zlicam, nikad sklada nije.

Eto, Mleci zavjet izvršili:
Okupili sve jadransko more.
Al' ne osta ni zdravica prazna
Što u Spljetu nazdravi Hrvoja:
Car rumene zagriznu jabuke,
Turčin krvi hrvatske liznuo.
Smamio se; hati zapjenili,
Raznosili zemlju na kopita,
Jel' ste čuli vi ravni Kotari?
Čuli jesu Bosna i Kotari,
Čula jesti Lika i Krbava,
Sve primorje do debela mora:
Knin se ruši, Skradin, Ostrovica;
Gori Nadin, dim pretisko Vranu;
Kružić banu, viteškomu banu
Što ne pusti zapušćena Klisa,
Avaj! glava o kopišću breči. (18)
Paša ljubi u Klisu primorke,
Turci stežu kolan u primorju.

Ali odkud desnice na Turke?
Što izmaklo gospodskome biesu,
To ukrca mletačka galija,
Da se bori na strane zapadne,
Za rod tudji, pod tudje zastave.
Gospodska se plemena izklala;
Praznoruka osta sirotinja.
Tko će mrtve zadahnuti kosti?
Tko ratara napravit junakom?
Tko čobane tvorit vitezove?
Živo zname u desnici živoj,
Krstaš barjak u misničkoj ruci.
Brčno perje sokolu poguli,
Al' živ soko i pod ranom leti:
Digni glave, pogubi prvake,
Narodu si perje izgulio;
Al' narodu od Boga je život,
Njemu nove pridolaze sile,
Ako božja s njim okrene ruka.

Sržba božja napustila vuka
Da obakla ovce razbludnice:
Turčin razdra nesložne Slovince;
Bugar pade, pade Srbin, Bosna
Ponosita, na garište leže.
Tko još brani hrvatskih gradova?

Al' nevidiš Spljetskoga pastira, (19)
Kako Turkom na susrete stupa?
Na se meće misničke odežde;
Sam je krsta zagrlio svoga,
Iztače se gradu na bedeme:
"Hajde sinci, da svetimo duše,
"U obrani Vjere, Domovine:
"Nek Spljet bude gluha košturnica,
"Da ju Hrvat na zavjet polazi,
"Da se lieči od nesloge; nikad
"Spljet nebio tursko valjalište!
Robsko nikad nebio kotilo!„
To nebio starao pastir Brne,
Već angjeo s nebesâ krilati,
Što porazi čopore asirske;
Duh nebeski na Spljet se nadvija;
Strepi Turčin; novog Izraela
Nedadu se ni gledati platna;
U bjeg krenu bez traga balinče.
Tko je ono labud poklopio?
Ciknu, viknu, da se brdo trese:
"Udri Turkom, kud puklo da puklo.
"Za mnom sinci, nek' se božja vrši!„
Vinuo se od Otočca grada,
Doletio do Bihača grada,
Spustio se polju Drežničkome;

Slomì, razbì, raspudio Turke;
Al' gdje sreća, tu je i nesreća:
Goneć Turke zagna se u Turke;
Konjic pade, Turci dopadoše:
Sam se bori, al' Turkom se neda,
Doka Tvorcu žrtvu nepokloni,
I Hrvatu amanet ostavi
Da se bori, da Turkom odoli?
— Zar ti neznaš Berislav vladiku,
Slavna bana nad tri kraljevine? (20)
Kobno polje, ti Drežničko polje,
Nerodila u tebi pšenica,
Ni zelenom zarudilo travom.
Kad nam slomi krilo na krajini!
Žalba stala od hrvatskih jala
Po široku kršćenu svietu;
Tko to kaza za jale hrvatske?
Tko to kaza, i bje mu prijatno,
Što hrvatska pregorila majka,
Što hrvatska priložila ruka?
Sve izkaza vladika Modruški.
On se tuca, i svieta obija,
Nebi l' naša za Hrvata suze,
Nebi l' vrane na moru korablje;
Da b' Hrvatu ostalo koljena. (21)
Klis procvili na kamu studenu;

On necvili što je na kamenu,
Nego cvili što j' Turčin u njem
Procvililà ta rimska stolica,
Procvilila Talija pitoma.
Tko će tića jastrebu trgnuti?
Tko će otet Klisa od Turaka?
Mlečić preda, a Cesar odstupa,
Svak nariče Klisa u Turaka;
Ali Klisa svak s daleka gleda.
Pogleda ga, na žâ mu se dalo,
Svome srcu odolit nemože,
Biskup Senjski okupi Senjane,
Krstaš barjak pred svoje razvio;
Evo njega Klisu pod bedeme,
Evo Spljetskih na *megdan* misnikâ.
Eto ključa Klisa kamenita!
Eto turskom uzpora bjesnilu! (22)
Al' bjesnilo tursko nadušilo
Većom silom na krajine donje.
Viče vila s Dinare planine:
Zaludu vam bedem Šibenčani,
Uzačas vas majka opasala,
Da budete turskoj sablji hrana,
Da vas zoblju iz topa taneta:
Nagrnuli jarostni čopori,
Četrdeset hiljadâ Turaka.

Nego tako ne veli Vladika,
Nit' to veli mladjan Radivoja.
Oba kliču: odbit' ćemo Turke.
Sjajni mjesec, ti notnji putniče,
Koji si se nagledâ krndije,
Od kad si se mienja na pučini
Pa sve dok si u pučine zašâ,
Ti poviedaj svietu kroz vjekove,
Kako zadje Mehemed Tekeli
Za Tatarske gore u Petrovo. (23)
Turkom neda mirovat proklestvo
Što je palo na Slovinsku djecu.
Al' se javi pomirljiva dûga,
Na krvavu nebu hrvatskome.
Mučenička uzavrela krvca,
Sveti barjak svetitelji viju;
Nešto sklada u nehar ne bilo,
Što s nevolje misnici pobrali.
Oba Nova otimlju se Turkom,
Otimlju se Obrovac, Vrgorac,
Solin, Drniš, Sinj, Norin, Zadvarje;
Sa svih strana Hrvat se blanuo,
Pred njime su Šurići Cetinjski,
Kačić Petar sa kršna Primorja,
Iz Poljicâ popovi Poljički.
Pa kad pusto ostanulo Turkom,

Eto novog iza gore križa:
Pristupili Franovci djetići;
Prekrižili ruke na prsima,
S njima jesu moći i svetinje,
Za njima je Bosanska sirota.
Oživilo jadransko zagorje,
Drniš, Skradin, Cetina, Imoska,
Sva Neretva do primorskih stiena:
Zamladilo to polje Petrovo,
I Cetina na krajini glava;
Imosko se polje okitilo,
Vrgorac je uprâ u Ljubuško.
Nije više Neretva prokleta,
Jer je našom odkupljena krvlju,
Pod tančicom na Norinu kulom:
Sve se naše predigle krajine. (24)
Al' vi tužni, vi Kotari ravni?
Vas je sreća minula hrvatska.
Težki biše u Kotarâ griesi.
Digoše se trideset serdarâ,
Digoše se, slavno četovaše;
Al' su bili tudjinu pod plaćom,
Jake ruke u prozobna trupla.
Jankovići, Smiljanići, Vuci,
Za vas bila perja i kolajne,
A Kotari prekomorcu bili:

Trkalište Mlecim i Turčinu;
Valjalište vojsci nevježbanoj;
Zgodno leglo kotarskim hajdukom,
Da za koru sviiet obijaju,
I da tvrde usijaju glave,
Kad god voljna lavu zadjevica.
Osta megdan bez narodna cilja;
Junaštvo se kotarsko razbilo
Kroz nesite klance jadikovce;
Gdje je zemlja zaželila krvce,
Nit' za slobod, nit' za častnog krsta,
Neg' od jedne junačke obiesti.
Osveti se priučila krvnoj,
Hranila se od nedužne raje,
Jal' od dvorâ kradom provaljenih;
Tješila se s umuknutim kadam,
Veselila kulam zapaljenim.
Ta je igra preveć duga bila;
Postajala tri četiri vieka:
Godila je lavu mletačkome,
Al' Kotare u crno zavila:
Opustile župe i selišta;
Od rala je Kotarac odvikâ,
Svika puški i željezu ljutu:
Pust je Kotar u pustoši ljutoj.

Pust je Kotar? Što no Krkom huče
Oko svete Arangjela crkve?
Liću kape u vis oko crkve;
Vidiš da se narod okupio,
Na proštenje i na liturgjije,
Da zavjeta vrši. — Uzačas mu
Onakog' proštenja! Krvi, krvi
Hoće se Kotaru; krvare se
Na proštenju dva susjedna sela.
Pust je Kotar? Što Kotarom dimi
Od veselih posvieta? Krsti su,
Što osveta zapali susjeda.
Pust je Kotar? Što Kotarom leži
Kano tovni u priuzi voli?
Masline su i dudovi gojni,
Što povali ruka zlotvorova.
Pust je Kotar? Što Kotarom stoji
Kano stada u zasjeku gustu?
Pusto lozje što bezdušnik srazi.
Tko to srazi kad živoga oka
Jedva sretnem u polu Kotarâ?
A ti na put kada tmine glunu,
I vlašići preko neba vinu,
Pa glej: sama na klancu putnika,

Tanka mu je šarka o ramenu,
Dva za pasom samokresa gladna
Uz ljutoga noža krivaliju;
Kan' da čeka potragljiva druga:
On jataka čeka s Biograda,
Da mu nosi hajdučke poklone.
Tamo dole u Bribirskom lugu,
Žamor, cika, proplakale stiene.
Igdje l' ikog' na tom svietu crnu?
Nema nikog' hudoj jagmenici;
Kìsaju se najmljeni djeveri,
Neka vrišti silniku na ruci;
Pa neka se vrati rodu svome;
Neka idje u kolo djevojkam;
Nek' ponosi djevojačkim viencem;
Nek' zna koga poljubila nije:
Osveta je zaniekana cvieta,
Osveta je....

Sadji u podrume,

Gdje se hrani putnička okrepa:
U ponoća zasjednuli gosti,
Crna koža opekla se kosti.
Jedan psuje, drugi očim valja,
Treći tješi da se moglo nije
Poklat vole, tudje hranitelje,
Jer da su ga runtovi začuli;

A četvrti novi sičar kaže,
Jer je susjed košnice namakâ;
Peti kaže za popove ovne;
Šesti kaže Svet-Ilinske ključe;
Sedmi kaže gospodara svoga;
Osmi kaže u selu sirotu,
Bez obrane i bez muške glave......
Deveti se ponosi ubojstvom.........
Stan, počekaj, oči zlovidove,
Što no težko na drumu zaječi?
Priskočilo društvo zlokobnikâ:
Tu krv dimi; čovjek porinuo
Zličimice, krv krklja na usta,
Grč ga steže, dušom se rastavlja.
Do tog' leša, crna kukavica,
U nesviesti gospodja nevjesta;
Ludò čedo iz naručja pišti,
Nad njim konjski kopiti razmeću,
Izpod kolâ u jarugi strtih.
"Nek mre pašće, udari kundakom,
(Viče društvo od Boga prokleto),
Neznalo se psetu za krvnika.„ —
Bježmo vilo od paklena društva.
Ali kud će stopa pregaziti?
Tri koraka odstupio nisi,
Eto na te srdna i manena,

Gologlava, bosonoga, razpas,
Pletenice niz dojke prosula,
Nož u desnoj, zublju u lijevoj,
Razpuće je u put okrenula;
Jel' to crna iz pećine vila?
Težko glavi kojoj si kobila!
To je, rode, neva iz Kotarâ;
Težko kući kojoj okastila!
Za njom više pijuknuti neće;
Spržit hoće sve do pilićnika.
Jel' ognjišta, jeli zakloništa,
Kroz Kotare da naslonim glave?
Zlo ti zaklon, gore ogrijanje;
Sve potriemi i jàre zagorske.
U potriemu žalostne zadruge;
Gdje se momče vere po šumetu,
Da napase metiljavu ovcu;
A djevojče na pô golo srta
Da navuče kukre i glibeži;
Gdje se mladost lomi u pijanstvu,
Starcu ljeta broje po zločinstvu;
Gdje te majka diveselom čava,
Otac uči od pleća mudrosti.
Tu je vjera: Bog i Bogorod'ca;
Cio zakon: posta nemrsiti;
Tvrdi oklop: u perčinu moći;

Pobratimstvo: krvi nazdravica;
Zadužbina: osveta krvava;
Oporuka: mržnja do koljena.
Sve začinja sliepo sudbovanje,
Što Kotarim sudba sudbovala:
Da brat brata kopa iz temelja (25).

Župnikovanje.

Jel' ikoga, da tom rodu mome
Pruži svoju milostivnu ruku?
Mi plačemo Bosne i Krajine,
Težka jarma jadne izmećarke.
A jel' suze na jaram gluposti?
Igdjel' suze na sjarmljene duše?
Igdjel' suze narodnom ukolju?
Sve je holo odvratilo glave:
Nema više stolna Biograda,
Nema Nina pokraj mora sinja,
Nema Vrane, ni Bribira nema;
Već da mrtvom raztužuju sjenom.
Knin se bjeli sobom zabavio,
Skradin strepi od hajdučke ruke;
Šibenik je glavu odvratio,
A Zadar se sam sobom ponio:

Nije njemu do tog roda svoga,
Nije njemu do Kotarskih jalâ,
Nije njemu do narodne slave!
Nije Zadre, al' nastaje vrieme!
Neg' pod milim Tvorcem Spasiteljem,
Hoće l' propast bez spasa Kotari?
Neće, rode. Dva vidim brajana
Po obliču i po desnoj ruci;
Jednomu je brada do pojasa,
A drugomu dolama do tala;
Jedan idje od istoka sunca,
Drugi stupa od zapada sunca.
Kroz maglu se braća susretala,
Jednom mišlju, na polju jednome:
Braća jesmo, ujedanak zovu,
Braća jesmo, mrtve kosti viču,
Braća jesmo, svjetina zaori
Iz Kotarskog zavičaja tužna.
Hajte braćo, zagrnite ruke,
I radite polje zapušćeno;
Pusto polje, al' neharno nije.
Božiji će blagoslov prispjeti,
Bit će Kotar što je jednom bio.
Nije šala tolike pustoši!
Nije šala ali je početi:
Prva stopa hitno kolo vodi.

Nu glej, brate, pa se razveseli,
Što zna radit ljubav roda svoga,
Što zna kazat spasovo znamenje.
Prionuli na rad svetitelji:
Nema jedan obiteli svoje;
Al' mu narod toveća obitel;
I radost mu, i žalost mu s njime —
Nema svoje vjerenice ljube,
Da mu srce razgovori samo;
Al' mu srce nikad samo nije:
Ljube vjerne srce mu prinose,
Da im zbori o vječnjoj ljubavi,
Da nagadja na božanske ćuti,
Da otire suzu otajnicu,
I da vida jale nevidjene.
Nema čeda od svojega srca;
Al' sva čeda on na ruke prima;
Dariva ih znamenom života;
Od koljevke prati do grobnice.
Kada ludo na svietu se nadje,
On zanj kaže premudra otajstva;
Kad u sviesti prva zraka sine,
On je njemu s nebesa navraća,
I naukom pita nebesnijem,
Što će njega viekom provoditi,
Steći rodu, oteti zlotvoru,

I pokoju stazu prokrčiti.
Kada moma momka sagledala,
I sjenu mu na srcu spazila;
Njemu teče roditelju svome,
Njemu skriva u naručje lice,
Svojim duhom da zrcalo svedi;
Jal' da slika srdašcu prione,
Mine zraka cvietu u pupoljke.
To su divne prizori ljubavi!
Ima znoja, tuge i bolesti;
Al' bez tuge tko na svietu žive?
Prati tuga duhovnoga druga;
Al' mu tuga ta na žalost nije.
Kada tužan roditelj zemaljski
Svome srcu nenahodi mira,
Težke svieta prepone navale;
Ljuba, djeca, upokojit neće,
Oliš jedna u župi župnika;
Što uvježbà klance neprohodne,
Što primio božje naručbine,
I oblasti što okrću svietom,
I paklene porazmeću čini.
Kada momče, joguno, jarostno,
Pusti maha strasti, samovolji,
Plače mati duhovniku svome,
Da ukroti što sviet razpiruje.

Kada vjera nevjerom postane,
Njoj negore oči pred svijetom,
Jer sviet davno poštenje pregori;
Al' joj obraz pada, i obara
Grozne suze pred jednijem tajnim.
Kad zlikovcu krvava pohlepa
Srce širi, dušu razdražuje;
Neće njega vješala smiriti,
Nit će suzbit zrno iz pušakâ,
Dok ne smete iz duše dušenje;
Tko odoli razbucanoj strasti,
Što svjetinom valja i prodire
Da poplavi ljudstva i zakone?
Tko se drži kroz vjekove tamne,
Kroz toliko udara krvavih;
Oliš jedna stanca stanovita,
Na kom sjedi misnik božjeg hrama?
Tko pretvori neljudstvo u ljudstvo?
Tko smoždio narode ponosne?
Tko luč dao napredka, prosvjete?
Vi ste mudri, vi ljudski sinovi,
I vaše su pronicave umi,
Vi ste vlastni i sudite pravde:
Al' je vaša oplitka mudrika,
I vaši su krivostrani sudi.
Kratkovidi po svietu gledate,

A vami su u zaklonu duše,
I neznate što srce zaklapa.
Jake rúke, duhovnoga suda,
Što kroz sviesti u dnoca prodire,
I razvadja kroz ljudska ćutila,
Da navrati na čudne obnove!
Tu je župnik. — I mili i dragi
Nestupajte, gdje misnik pristupa.
Kad milota samrtna obuzme
Sjetnu dušu i srce probira;
Kada oči težke, potamnile,
Obaŕaju suzom od oprosta;
Kada zadnja izvija se misâ,
Nad tim bielim pregorenim svietom;
Kad se uzdah iztieska potonji;
Ti sám vjestnik vječnoga pokoja,
Ti drug vjerni, i otac i majka:
Oj župniče, božji ugodniče!
Daj mi, druže, u polju težaka,
Daću tebi grozdna vinograda;
I daću ti pšenice bjelice,
I daću ti šume i voćnjake.
Daj ti meni ŕadišne župnike,
Daću tebi bijela Kotara,
U Kotaru hiljadene ovce,
I Kotarce dične ponosite.

Što god lovci po poljani skaču,
To zvjerinje bježi u pećine;
Što god zakon sam o sebi kvači,
To zlikovci mudriji postaju.

Kotari su sniegom zameteni,
S Velebita sjeverina liže;
Po Kotarih žive duše nema,
Oliš vuka, bez traga hajduka,
Gdje uhodi zimovnikom ovce;
Oliš jedna samodrug putnika,
Ulak prti, putnik kroz snieg gazi.
Dok zapali u župno razdolje,
Stali druzi pred zidane stane,
Cika stade pred kućom pašakâ:
“Udobričas, star domaćin viče,
Zvali smo te na mrtvu vlahinju,
A ti prispi, oče, na djetića,
Neva nam se oprostila sina;
Znamenuj ga u ime Nenada.„ —
Kad mlad putnik zakon obršio,
Sunce pàlo u dole na more,
Nema njemu ka domu odlaska.
Vesel oganj na sred kuće plamti,
Okružilo staro i nejako,
Pop nabroji do trideset drugâ.

Doletili sa strane susjedi,
Nabralo se do pedeset drugâ.
Gazda kolje ovna četvrtaka,
Zaoblica mrliši žeravom.
Tko but prašći, tko veže kokošku,
Svaka neva spremila ponude (26),
I svome se popu veselila.
Pop ih prima, o zakonu pita.
Svak se mladu popu načudio,
I na brzo družtvo proriedilo.
Starac gazda brke obisio:
“Okani se, pope, tih danguba;
Ta to nije navika Kotarska.
Ostav’ tamo lacmanske molitve,
Nesmetaj mi današnjeg veselja.„
Nešto starac i osoran bio;
Okani se pope popovanja,
I pristao samac na molitvu:
Mrtve duše gazdi spominjao,
Tovna tora, koševe nasute,
Kućno zdravlje, uz bačve veselje.
Stara baka iz zapećka žmiri,
Luda djeca oči zadrečila,
Djevojke se nešto zabrinule,
Kotarci se u misli nadjoše.
Kad je kašnje pod večerom bilo,

Prvi pope nazdravicu pije:
Namienuo gazdi i djetiću,
Pomenuo kućnoga temelja,
Nazovnuo zdravlja i veselja,
Pripelio sklada i napredka,
I starih se sjetio Kotara.
Kad začulo malo i veliko,
U glas viknu: "Amen, pope, bilo,
Čestit bio tko te je rodio,
Kad Kotarim tako napit znadeš.„
Jedan drugom krišom prišapljuje:
"Medjer ovaj lacmanlija nije„;
"Jesi l' čuo„, treći dovikuje,
Kako dovu uči po hrvatski?„
Tad se svakom razvedrilo lice,
Svak nagnio da vino ispija.
Al' pop znade u vinu Kotarce,
Pa zapita gusle javorove.
Pjeva pope, i mâne mu nije:
Kako pade na Kosovu vojska,
Kako pade ta Bosna ponosna,
Kako silni pretiskoše Turci,
Pjeva pope i slično mu bilo —
Djeca sviete, a starci uzdišu;
Mlade suzam polile Kotarke,
Kotarci se na noge skočili;

"Hajmo, pope, na vražjega skota."
Tada pope okupi Kotarce,
I kotarske nabrojio jade:
Brankoviće u Kotarih grdne,
Raskolnike iz Bobovca Rade (27);
Turske sile, nemile pohare.
Pa je pope javio djevojke,
Da pjevaju vjenca djevojaškog.
Kako puste óču, potresaju,
Vile bi se u kolo hvatale!
Pjevanje im pope nahvalio;
Al' još više carstva djevojaštva.
Pa mi pope djecu okupio,
I dvie i tri priče povjedio;
Dragocjene obetao dare,
Kom kolajne, kom vitice žute,
Dok mu dodju ka Petrovoj crkvi.
Prvi pjevci bješe zapjevali,
Al' tu oka potrenulo nije,
Nit se tuna zametnulo svadje,
Nit je vino tuna besjedilo;
Neg sve čeka bijeloga dana,
Da Kotarim povieda milinje:
Liepe pjesme, mudre razgovore,
Što zna mladi u župi župniče.

Noć je tmasta; krvavi oblaci
Sagnali se nad gornje Kotare.
Puče puška, puče druga, treća;
Odjeknule užasne planine;
Umuknulo: gluho doba nasta.
Sjevnu munja; putnik se primio
Uz planinu s drugom zlokobnijem;
Idje pope, hajduk mu porede.
Kud će sada ti neslični druzi?
Prevalili goru Bukovicu,
Spali druzi u crnu japagu:
Mili Bože, što to popa snadje?
Snadje popa težko duhovanje.
Hajduk leži, al' već hajduk nije,
Krvav leži, oči izbuljile,
Od hajduške nemile jabuke,
Što je drugom na stotine nudja.
Družina se nadanj okupila,
Da pomaže svome harambaši:
Al' mu rana od prebola nije;
Brže pope petrahil premeće,
Da očita samrtne molitve.
Al' ranjenik sa zemlje oskače,
Zapjenio, oke zadrečio;
Muklo grlo u muklosti grče:

"Ako sam ti kuću opržio,
Nisam tebi ja šiške kinuo.
Tamo, kujo; kakve sile, kučko?
Šta me čupaš?... Pustite, pustite
Ono kleto čobanče, progara
Svaka suza od zmijina oka
Kroza srce. Crne udovice!
Što to glavnje ognjevite na me?
Kô da bi ti sin serdarom bio....
Dalje s njome! A što se ti dereš
Za dvaestak tvojizih mrcina,
Kan' da nema teladi po Bosni?!
Pašće, krste, bježi, bježi, dosta:
Ako si me vjerom zaklinjala,
Ja ti vjere založio niesam;
Ako si me majkom preklinjala,
Znaš, do puške, da majke mi nije....
Brže, Marko, Janko, bran'te, bac'te,
Hoće pašče da mi grkljan kida,
Kako sam ja ture predavio,.....
Dalje zube, krste, poste... Rini
Tu gdje sam te smaza... Nisam, pope,
Milica me zavarala kleta....
Što tu Nakić? Prvi te se maši
Tvoj kmet Rade. Krvi dosta, dosta,
Popio sam, bjež'te da odahnem;

Uguši me, krste . . . .„

Još probrblja

Smrtnim ropcem ta grješnik nesretni:
Strepnu, zdrmnu, vuk gorski probliedi;
Kletva grdna, grdnu rinu dušu.
Tamna noći, tamnih prijatelja!
Nigdje nikog da pomože mrtvu;
Deset drugâ, deset hladnih kama;
Svak tu muči. Jedan mučat neće:
Razapeo Stvoritelju ruke,
Još tu dušu na sud preporuča;
Pa duhovnik hajducim govori,
Mrtvim dušam na mrtvome tielu;
Gora slika od vješala tankih.
Ljudskoj pravdi nadje se osvete;
Al' sud božji osveta je vječna,
Što u duši pogovora nema.
Zadrhtale u mišici ruke,
One ruke što drhta neznale;
Proplakale oči dvadestore,
One oči što suze neznale;
Smilova se, tko milostiv ne bi. —
U grm šarke, a na prsi ruke;
Tamno družtvo ispovieda griehe,
Što su speli na umrlom času
Harambašu ljutih razbojnika.

Tamno družtvo neuhodi klance,
Već da traži tajne zaklonice,
Da se spasi od ljudske osvete,
Da ga mine smrt jadna grešnika,
Što razgrnu u strašnoj goloti
Praznoruki s petrahilom župnik.

Pukla puška, pukla druga, treća,
Stala cika po donjih Kotarih;
Gránu sunce, vedri su Kotari.
Pomoli se barjak od istoka,
Drugi barjak od kršna sjevera;
Dva veselja, dvie su kite svatâ,
Dvie su kite, al' su različite:
Od istoka kita zadimila,
Od tri sela svate pokupila,
Preko devet ruho pozajmila;
Ta spominje kotarske serdare.
Djevojka je uz svate pristala,
Pristala je, al' joj jedna mána;
Nema njojzi djevojačkog vienca (28).
Koja kita od ljuta sjevera,
Malena je, i kićena nije;
Ali jedna sve kita začinja,
Kitan vienac na kitnoj djevojci.
Nereši je ruho, ni prstenje.

Al' ju reši oko djevojačko,
Vedro čelo, obraz djevojački. —
Ti se svati u crkvi skobili
Da primaju vjenčanoga dara.
Prve mlade prilože uzdarja:
Jedna daje vezene mahrame,
Daje popu vezene terluke,
I daje mu kite za vrančića;
I još posmjeh mladjahne nevjeste.
Druge prilog, prtena mahrama,
I sklopljene djevojačke ruke.
Turi pope od sebe darove,
Prilog uze u desnicu ruku.
Stao slavit vienca ubogoga,
Biser-slovom podkitio rese;
Sio kudit otmicu. Tajine
U prilikah ženidbene javi,
Što pod krovom podižu države,
Ljudstvu daju mira i pokoja,
A čestite narode stvaraju.
Pa kada se zakon obršio,
Prima pope od svatâ poklone:
Jedni daju bijele pogače,
Tusto pleće i burača vina;
Drugi daju kolač i plećice (29).
Pop je kolač na ruku metnuo,

A pogaču pokloni ubozim,
I razdieli vino i pecivo.
Neće pope toj pirovoj majci,
Što je ćerci nakupila svatâ,
Al' joj vienca urpazila nije;
Nego pope idje samohranoj,
Što je ćerku svjetu naučila,
Da negubi carstva djevojaštva.
To se čulo kroz donje Kotare,
I sramota sliemena ostala,
Što ni popa dočekalo nije;
I ukor je u nevah nevjesti,
Što ni pop joj ne primio dara.
Pa Kotarci pomrze na jagmu,
Jer pop neće gdje se jagmi neva:
Pa se mlade takmile kotarke,
Za 'no svoje krasno djevovanje,
Da im prieker u nevjestam nije.

Ninsko polje, već nebilo puste,
Kako si mi danas oživilo!
Pretisnule kape i jašmaci,
I bieli zakrilili janjci;
Žamor stoji sa daleka svieta,
Prebiraju diple i mišnice,
Dim se vije nebu u visine;
Sve naliči Gospojinskom sajmu.

Stoji biela na sred polja crkva,
Ko krilata na moru korablja;
Ta jedina Ninska uspomena,
Naših kralja prva zadužbina.
— Crkva stoji; al' ne stoje dvori
Naših kralja i svećenskih zbora;
Crkva stoji; al' uz crkvu nema
Hrvatskoga ponosita Nina! —
Sviet se slegâ, potekâ zavjetu
Čudotvornoj sliki Gospojinskoj.
Tko će odvjet tom narodu, tko će
Dat' upute kroz ta praznovjerja,
Što natiešću tminu na Kotare,
Da na prazne jal' ubojne čine
Izdušuju plemenite ćuti?
Onaj hoće lieka mukavici,
Ovaj pita od ukolja vuka,
Jedan želi od puške obrane,
Jedan bježi uroklјive oči;
Štirka moli od srca poroda,
Dikla vapi drago nesudjeno;
Ženka čeka od muža milosti,
Udovica svoje samovolje;
Drugi blago, a drugi osvete;
Opet druga bilja od omraze,
A susjeda od ukose lieka,

Kravi mlieka i sebi počitka.
Onaj pita od Gospe sičara,
I tudjbine bez rane krvave;
Pa sve tako na stotine lize.
Tko će toga zadovoljit množtva,
I veselu radovat prilogu?
Mrtvo pisme rieči otajnijeh,
Jal' daj moći s mora nabavljenih
Svak će kući sa veselom nadom.
Al' gdje danas te vesele nade?
Nema nade nego od kajanja
I od muke voljno pretrpljene;
Da se božja na zemaljskoj vrši
Tužnoj doli, tužnog putovanja.
Tko to kaza? Božji glas njim kaza,
Što se javlja na božjemu pismu,
Što ozivlje iz svih mučenika;
Što prodire kroz misničko grlo,
I gleda se u misničkom licu,
Kad ustaje da ljudstvu govori,
I da tajne razmrsuje sveze,
Što no duše u tamnosti vežu,
Jal' zapliću u sliepom bjesnilu
Od pakosti i jare pohlepe.
Tko to biše? To je župnik bio,
Čuvar Ninu, a svjetlost Kotaru.

Mlad je bio, al' je pogodio,
I svojega održa zavjeta.
Nepucao topim gromovitim,
Ne metao svietlih vatrometa,
Ne kitio crkovnoga platna,
Ni mislio na daleke goste,
Da proslavi crkovnoga goda;
Neg' udrio iz duše besjedom,
Ognja dao božanskoga žara,
Okitio slikom u zrcalu
Svoga živa duhovnoga žića:
Ugostio gladne bezumnike.
Oh vesela u Kotarih danka!

Zelene se kotarske livade,
I vinova loza zapupila;
Pastirče se zametnulo torbom,
I sviralu sa vrbe svrnulo.
Al' na skoro sasahle livade,
Vinogradi grozdni pocrnili,
A pastiru nestalo plandišća.
Okle na mah kotarske pohare?
Dva su jaka okrenula druga,
Jedan žeže, jedan podjaruje:
Jarko sunce zemlju izpržilo,

Sjever suhi ipuhao stiene;
Prisahnule vode na izvorih;
Crven pojas opasa Kotare.
Kužna spara iz plićavi Ninske,
Povija se k spari u Karinu;
Sreta Vranska u polju Nadinu,
A domeću izlapi Skradinski.
Ljudsko oko od groze samrlo,
Mrše živo od žedje izkapa:
Krave riču, a volovi muču,
Vraćajuć se sa pojila žedni;
Mukavica, crkavica hara
Siromašne kotarske stanove.
Sve Kotare dodole obašle (30);
Al' zaludu, nigdje kiše nije.
Što će sada ubogi Kotarci?
"Hajde pope, božji svešteniče,
Da litijom kreneš kroz Kotare."
Kad se pope umoliti dao,
Zašâ viernim kroz prodole pukom.
Kad izadje brdu na Sutvida,
Pod brdom se salegli Kotari;
Tada pope priče besjediti:
"Nude glejte, moja braćo draga,
Kako tuže pod nama Kotari:
Ovile ih magline jalove,

Da ti oko magli od nevolje.
Al' šta tuže? svojijeh trudnika,
Što im težka premeću grumenja,
A sad pera nemadu im siena,
Nit' imadu kápi vode hladne;
Tuže onih malenih janjaca,
Što su njima dragali livade,
Sad lipsaju uz prisahlo vìme,
Jere majkam rudine nestalo;
Tuže pjevâ, grla slavuljeva,
Što Kotarim razgovorom bio,
A sad im se čvrčak naselio
Da zagluši umorno i bolno.
S koga tuže? s tebe gospodara,
Što na svietu sam posluga neznaš
S tebe tuže koji crkve nemaš,
S tebe tuže koji Boga nemaš,
S tebe tuže koji krvlju truješ
Da Kotari ne rode pšenicom;
S tebe tuže koji požar mećeš,
Nad Kotarî da nebo ožari;
S tebe tuže, što stereš na talo
Što je božje podizalo sunce,
I nebeska okvasila rosa,
U gojnome kotarskome krilu:
Grozdne loze, zelene masline,

Rodne voćke, plase i topole;
Da u kršu okriepe Kotarca,
Da u polju ugoje Kotarca,
Da iz blata natruhe razgone.
Kotar` cvieli od božije ruke,
Ali cvieli na tebe krvnika,
Palježnika, otmičara, tata (31).
Svetitelja osvete proklete,
Zloudarne ruke poštetljive.
Na što će te udarat Kotarci?
Sami na se i na svoje glave.
Na koga te plakati Kotarci?
Sami na se i na svoje duše.„
Kad tê pope izustio rieči,
Dogorila zemlja izpod nogû,
Višnje sunce u glave prepeklo,
Te se tvrda rastalila srca:
Zavjet čine, zavjetom polaze.
Grom zagrmi na zavjete svete
Vjerna ljudstva u škripcu u jadu:
Kotari su napojeni žedni;
Kotarci su nahranjeni gladni;
Svome popu Kotar blagodari.

Sunce sjalo, zrakom obasjalo,

Zatreptila lipa na rudini,
Lipu dràga dih lahora tiha,
Oko lipe hladak se pustio;
Hladom lipa bdije nad grobnicam.
Po grobnicah djeca proskakala;
U kolu se razpjevala živa.
Prolićale zadarske kočije,
I gospoda grohotom se smiehnu,
Na tu golot kotarske divljači:
Ubogo je u dolami kratkoj,
Bosonogo, bez košulje tanke;
Al' veselo korom projanice.
Osmjehnu se i dostižni putnik,
Što je poljem prijekom prispio:
Ali mu je od mila smiehanje.
Vidi pope te nevine duše,
Što mu predà ruka Svevišnjega,
Da izvadja nebeskim prizorim,
Da odgaja domovini perja;
Vidi pope i milo mu bilo,
I golota više ga smilila.

Mila djeca milomu pastiru:
Svako trče kâ njegovoj ruci,
Svako njega posmjehom susreta,
I prianja uz besjedu blagu,
Što poklàda Krstove nauke. —

"Brižan pope, kako ti je samu,
Uz golotu i divljač Kotarsku?„
Plaču mladog župnika gospoda.
"Kako mi je u samoti samu?
Kâ slavulju u zelenu lugu.
Kako mi je u puklој goloti?
Kano duši u rastanku s tielom,
Kada sama na zrenike lazi,
Gdje nij' sjaja ni svile, ni srme,
Nit' spomena ugojnoj ljepoti,
Gdje se tegle čuvstva i pomisli,
Štono sliku Stvoritelju slážu,
I čestite besmrtuju duše.
— Oh! neplačte na svietu samote,
Nematajte mladih poslenika;
Već plačite golotinju duše
I samote u praznome duhu,
Što zavodi ljudstvo kroz gradove,
Da se svojih neosjeća jadâ,
Da rastire časa potonjega.„ —
Pa mi pope mladu srcu veli:
"Miruj srce, miruj žalosniče;
Ne hlepi mi na bučne gradove;
Ne hlepi mi na prazna veselja.
Sudjeno je da samuješ svietom;
Pa ti laglja Kotarska samota,

Gdje te pusta vapije poljana,
Gdje te zove na krilo priroda,
Da njom zboriš neumrle rieči,
Kroz nju ćutiš vrhnaravne ćuti,
Dok ti pokoj pod lipom nazovne,
Vierno stado na vjeru pozvano;
Neg' da ti se smrkne pred očima
Od te spare i gradjanske tišme;
Dok ti puste nezamrse kosti
U duboke hladne košturnice;
Gdje ih nikad nakvasit vodica,
Nit' ogrijat suza kajalica,
Ni spomenut pokoja molitva.„ —
Čistom srcu samota je divna,
I prepuna života, naslade!
A šta nije ljudskom srcu težko
Kada nagnu neštašne pohlepe,
I probije želja na blaženstvo?

Oj ti pope, vesela ti duša!
I tvojemu jednoliku drugu!
Neostali na vami Kotari;
Neg' pridošle izmjene uzdane,
Od dva druga da se jato nadje;
Pa obleti u nakrst Kotare,

Da dozovne uboge Kotarce,
Da zakrili opale Kotare:
Bit će Kotar što je jednom bio.
Pjevaj, Stiepo, da ga dopjevamo!

Primjetbe

1) Kroz Bukovicu nać je množ kostiju i zadubljenih ćaka; svi biljezi (veli Fortis) da je tuda bio veliki mski okô.

Poznato je kako i koliko su se Iliri borili s Rimljani.

Kninske žene, potla nego su se uza svoje muževe uz braću na dugo junački oprle Gjermaniku, kad su dile da će se grad soriti, volile su koje spržiti u ognju, je u Krki se udušiti sa djecom u naručaju, nego postati skim robinjam.

Fortis veli, da je po svoj prilici bilo pet rimskih voluka na spomenu kakvoga slavlja, na mjestu gdje je nas tri ogromna svoda narod prozva *Šupljacrkva*.

2) Zemljoslovci mniju po tlehovnoj premjesi i po ekali raznovrstnih kovina i rûdina, da je *Vrbnik* podzemno rio; da su kosovskimi brežuljci krkljali ognjeviti sopci, da *Topolje* strovaljeno, i da je tim Krka novim koritôm prodrla.

3) Više Visovca stoji *Rončislap*. Slapu su napali ogromni mramoriti kuci, na kojim se prošloga vieka vidjalo rimskih nadpisa. Turski most od šesdeset okâ stoji izpod

slapa i premeće rieku široku trista koračaja. Tu se diviti pjenovitoj Krki, provedenoj na zakuke k mlinim, kr lužinaste jaruge.

4) Kad su se Hrvati pokrstili, obetali su se Papi neće na nikoga napadati, i to su održali (nunquam alienam terram armis invasuros, sed pacem habituros cu omnibus volentibus).

Zvonimir pa, kad je u Solinu primio krunu, žezl mač i zastavu od Grgura VII. g. 1076., zakleo se: "neću d pustiti da se ljudi prodaju (hominum venditionem contr dicam)„. Sve to Hrvati, junaci koji su iz Dalmacije odren divlje Obre, i suzbili svemoguću Franačko-njemačku sil činili su od same dobroćudnosti i od posluha prama k šćanskomu zakonu.

Godine 852. Trpimir zapoviedaše hrvatskom vojsko od 100,000 pješakâ, 60,000 konjanikâ, i 6000 mornarâ n 140 brodovâ.

5) Neki mniju godine 679., a neki god. 877., da s se Slovinci (Hrvati i Srbi) sabrali na Sabor u Duvnu p Papinim pošljem iz Rima i carskim iz Carigrada; te uredi medjaše izmedju Srbâ i Hrvatâ; zasnovali nove biskupij za Hrvate Ninsku a za Srbe Dukljansku, i uredili crkve narodni jezik.

6) Petar Krešimir Veliki (1050-1074.) najslavn hrvatski kralj. Pod njim se hrvatska oblast prostrla Hrva skom, Slavonijom i Dalmacijom do preko Neretve, od mo do Drine i do Dunava, po slovenskom dielu Štajerske, p južnoj Kranjskoj i po Istri. Petar bolje uredi hrvats državu; dade pomoć Zadranom da se otresu Mlečića; on nadari Dalmaciju naslovom kraljevine. On obnovi bi skupiju Ninsku, a utemelji Biogradsku i Kninsku. Knins biskupi sliedijaše uvjek kralja i, kao njegov duhovnik, oba vljaše u dvoru duhovnu službu; i za to je zvan bisk kraljev, palatinski, hrvatski. On je po časti bio prvi u drža čuvao je kraljev pečat, državni novac, i knjige starostav (narodni arkiv); sastavljao i podpisivao kraljevske povelj Krešimir učini mnoge zadužbine, i kraljski obogati same

e s. Krševana i s. Marije u Zadru, gdje mu je sestra postala prvom opaticom. Tad u državi nije se ništa o bez sabora; a zborovi županijski, gradski i obćinski, ahu županijam, gradovima i obćinami.

Spljetski prvostolnik bješe glava cielomu svećenstvu, e se tad često na crkvene Sabore sastajalo, i pravoje mu je sizalo preko hrvatske kraljevine.

Hrvatska je dično sjala u tadašnjoj tmini cieloga instva.

7) Kad Hrvati odlučiše primiti za svoga kralja, kraugarskoga, god. 1102., izaslaše dvanest plemešnjakâ, li ugovor ugovoriše, te Kolomana u primorskom Biodu okruniše Zvonimirovom krunom.

8) Godine 887. naši, niže Zadra kod rata Mika, ikoše na moru Mlečiće, smaknuše im duždu, i skučiše l harač te morske silnike. Opet god. 1378. prvo pod ogirom, pa pod Pulom Hrvati uz Gjenoveze potukoše čiće, te im g. 1379. otese Čozu. Svak pa zna što je g. 1866. pod Visom.

9) To je bilo god. 1396. Knin je izmedju najznaitijih gradova u hrvatskoj povjestnici. God. 1493. još se jilo u Kninu do stotine plemenitaških obiteli.

10) Tatari izginuše po hrvatskih Kotarih. Oko ovca, Staroga grada, Ražanca i uzduž podgorskoga va (Canale Morlacco) o njima puk pripovieda pod om *pasoglavaca;* i pripovjedka spominje, kako u *oj kuli* uz potok *Paklenice* leži kralj pasoglav, kojega za onih borba smakao neki biskup.

11) Godine 1177., Papa Aleksandro III. putujuć do etakâ, da se tu sastane sa silnim carom Fridrikom I. enbradom, preko Visa dodje u Spljet, pa se svrati u dar, i tu opočinu tri dni. Zadrani ga primiše sa neopivim veseljem; i kako veli Baronio, *immensis laudibus canticis altissime resonantibus in eorum Slavica lin*ua, svi ga dopratiše u crkvu, u kojoj se slovinski Bogu ava davala.

12) Sveti Ivan Trogirski bio je veliki posrednik

medj hrvatsko-ugarskim kraljim i gradovim stare Dal-
cije, koji potla izumrića hrvatske kraljske porodice Ug-
skomu su se kralju otimali. On pritrča Zadru u nev
častan mu mir od Kolomana izprosi, pak zadje s kral
kroz Šibenik, Trogir, Spljet, i svim čini potvrditi ust
i novih povlastica nadodati.

13) Četrnestoga vieka Vladislava udova kninsk
bana Nelipića osilila se, mrzila i klala sa podanicima
susjedim. Ob ovoj danas možda narod pripovieda,
spominje neku silnu kraljicu, i kad spominje bana P
smaknuta od svoga sluge baničina ljubimca.

Tih doba, Banovi Šubići zlikovali su u Bribiru
Ostrovici, po okrutnom običaju srednjih vjekova. Frank
pani iz Krbave opet su se na nje zalićali, kao što i
šnjaci na Primorske gradove. Primorci prezirno zovu
gorce *vlasim*, a ovi nji *ćuškavcim* (jer se služe mag
cem, i gone ga ćuš, ćuš). Pa godine **1343**. po nagov
Mletačkome i Šubići i Nelipići sa gradovim primors
uroče se proti svome kralju Ljudevitu I. Tad je K
mnogo od obsade trpio.

(14) Ovo je koncem XIV. vieka silni ban bosans
hrvatski, kraljski namjesnik i vojvoda Spljetski, Hrvoja

15) Godine 1385. Templarski prior u Vrani I
Palisna, zarobi kraljicu udovu Jelisavu i ćer joj Mar
zatvori Mariju u Novi-grad, a po predaji Jelisavu ud
Vranu je bio darovao kralj Zvonimir S. Otcu Papi
stan njegovim pošljem. Papa ju kašnje izruči Templa

16) Lukari u Farlati-u povieda o bogomilskih
dikah bosanskih, što godine 1433. nebiše primljeni na
bor Basilejski. Svakojako bilo ih je i prvo njih, ka
Daniel god. 1200.

17) Ovo su po Hrvate ondašnji najznamenitiji bisk

18) Ovo je bilo od godine 1521. do 1537., k
poginu Kružić ban boreći se s Turcima za Klis, koj
je bio Ferdinando kralj bez pomoći pustio.

19) God. 1507. Bernardo Zane, Spljetski prabisk

leti na bedeme, brani od Turakâ grad zapušćen od ićâ.

20) To je bilo svibnja god. 1520., kad poginu gla- hrvatski ban Berislavić, biskup Vesprimski, rodjen iranin.

21) Šimun Kožičić-Benja, vladika Modruški, rodjen nin. Godine 1513. u Saboru Lateranskom nabraja ža- i zasluge hrvatske za kršćanstvo, u borbi sa Tur- Godine 1516. opet se u Rim zavrati da izkaže hr- e jade. Godine 1527. Sulejmanova vojska protjera ga druše; i on se tucao po Rieci i Vinodolu, u svojoj tiskajuć hrvatske i staroslovinske knjige.

22) Te god. 1596. naši dobiše; al' s naglosti i sa e uskokâ, zaglaviše Senjski biskup i tri Spljetska nika.

23) Godine 1647. Šibenčani se mislili predati Tur-; al' fratar Anton Leno umjetno grad utvrdi, i biskup el pred pukom brani ga pun mjesec danâ proti 40,000 kâ, i ubrani ga, potjerav silnoga Vezira do Petro- ja.

24) Glasoviti pop Šurić Cetinjski, biskup Kačić iz rske, popovi poljički, vojevali su sedamnestoga vieka. oga nadošli su fratri sa bosanskom rajom, donieli sve- i puste krajine napučili od god. 1650. do 1696. No- kulu osvojili su Primorci, i tim oslobodili Neretvu, se starinom zvala od *Boga prokleta;* valjda što se dnja pokrstila i bila nezdravija nego što je danas.

25) Ovo su glavna kotarska zločinstva: medjusobno renje, osveta palježom i poljskim porazom, grabež, knuće, ubojstva. Dakako, to pjesma tješnje zbija. Pred- samo neke se navadjaju, kao što su čuvanje djece vještica diveselom, gatanje u bravljoj lopatici, itd.

26) Narodni je običaj da žene idju jedna drugoj babine, noseć svakojakog jestiva; osobito kruha, jajâ kašiju.

27) Branković je izdao na Kosovu srbsko kralje-, a vojvoda Radak bosansko, predajuć Turčinu Bobo-

vac, najtvrdji bosanski grad. Pripovieda se ob ovom skolniku (bogomilcu): kad je ključ od grada caru klonio, i poljubivši mu papuču čekao nadarje, car g dao posjeći, govoreć mu: "nevaljaljče! ti koji tvome krš gospodaru niesi bio vieran, kako ćeš biti vieran Turčinu?„ *Radakovica* zove se i danas golema stien kojoj je ovi izdajnik poginuo. Iz nje svedj živa voda

28) Vienac reši glavu goranskih djevojaka. izgubi svoga djevičanstva, bilo pod silu, bilo na d volju, mora da smetne vienca i da se podbradi. Inač sela djevojke na nju će navaliti i vienac joj izkidat samoj crkvi.

29) Po dalmatinskom zagorju, sve jednako pri vienčanju običaj spomenutih župničkih pristojba.

30) Nekoliko djevojakâ kad je suša idju po od kuće do kuće, te pjevaju i slute da udari kiša. J se djevojka svuče do košulje sa svijem, pa se onako uveže i obloži različnom travom i cvijećem tako, da nigdje ne vidi ni malo, i to se zove *dodola* (načinil kao dodola, reku djevojci, ili ženi, koja se mnogo nak po glavi), pa onda zadju od kuće do kuće. Kad dodju kuću, onda dodola igra sama, a one druge djevojke s u red i pjevaju različne piesme; po tom domaćica, drugo kakvo čeljade, uzme pun kotao ili kabao vode, izlije na dodolu, a ona jednako igra i okreće se. U dolskim se pjesmama pripieva na kraju uza svaku vr *oj dodo! oj dodole,* i. p.:

Naša doda Boga moli, *oj dodo! oj dodole!*
Da udari rosna kiša, *oj dodo! oj dodole!*

31) Tat, staroslovin: *lupež.* (*Vuk. Riečnik*).

Vidio !

[illegible]

[illegible]